

6. Lucy`shy`n, P. V. 1991. Geografiya Voly`ns`koyi oblasti [Geography of Volyn region]. Lucz`k. LDPI, 163 p.
7. Guczulyak, V. M. 2001. Landshaftno-geoximichna ekologiya [Landscape and geochemical ecology]. Chernivci. Ruta, 247 p.
8. Dmy`truk, O. Yu. 2004. Landshaftno-urbanizovani sy`stemy`: konstrukty`vno-geografichni osnovy` opy`tizaciyi ta upravlinnya [Landscape-urbanized systems: construction and geographical basis for optimization and management]. Ky`yiv. VGL Obriyi, 216 p.
9. Ivanov, V. N., Storchevus, V. K. 1983. Ekologiya i avtomobilizaciya [Ecology and auto mobilization]. Ky`yiv. Budivel`ny`k, 256 p.
10. Koval`chuk, I. 1997. Regional`ny`j ekologo-geomorfologichny`j analiz [Regional ecological and geomorphological analysis]. L`viv. Vy`davny`chy`j centr LNU im. I. Franka, 331 p.
11. Kukurudza, S. I. 2004. Landshafty` ta pry`rodni rajony` pivnichno-zaxidnogo pry`kordonnya Ukrayiny` [Landscapes and natural areas of the north-western border of Ukraine]. Geography of Ukraine (regional problems). L`viv. Vy`davny`chy`j centr LNU im. I. Franka, 239 p.

УДК 338.48-44 (23.0) (477.8) (045)

DOI:10.31339/2617-0833-2020-1(28)-39-46

РОЗВИТОК ЕКОЛОГІЧНО ОРІЄНТОВАНОГО ТУРИЗМУ В КОНТЕКСТІ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Машіка Г.В., Лужанська Т.Ю., Мовчан К.М.

DEVELOPMENT OF ENVIRONMENTALLY ORIENTED TOURISM IN THE CONTEXT OF ENVIRONMENTAL POLICY OF UKRAINE

Mashika Anna, Luzhanskaya Tetyana, Movchan Katerina

У статті розкриваються питання розвитку екологічно орієнтованого туризму як важливого принципу стійкого екологічно безпечного розвитку суспільства. Досліджено необхідність формування виваженої екологічної політики України з врахуванням основних принципів, нормативно-правового забезпечення та чітких дій органів влади з метою збереження якості навколишнього природного середовища, відтворення природних ресурсів і створення необхідних екологічних умов для життя населення. Запропоновано шляхи запобігання негативних екологічних наслідків в туризмі.

Ключові слова: *навколишнє природне середовище, антропогенний вплив, екологізація, екологічно орієнтований туризм, екологічні ризики, екологічна політика, збалансований розвиток території, природно-соціальні ландшафти.*

Currently, the development of tourism requires identifying the negative impact on the environment, finding ways to. Tourism should be environmentally oriented for the long term, economically viable, and meet social interests. The issue of environmental policy research is given considerable attention by scientists. Ecology increasingly affects the human dimension of progress, public morals, and value-based approaches to. The nature of environmental policy is investigated in terms of system of measures aimed at preserving the quality of the environment, reproduction of natural resources, creating the necessary environmental conditions for the life of the population. The regulatory mechanism of environmental policy and tourism, the base of environmental education and the mechanism of quality and quality should be provided. Researched that the development of ecological tourism contributes to the search for alternative options for sustainable development of the territory, rationalization of nature management and contributes to the formation of rhesus and conservation policies of the region and the country.

Key words: *environment, anthropogenic influence, greening, eco-friendly tourism, environmental risks, environmental policy, balanced development of the territory, natural and social landscapes.*

На початку XXI століття стало зрозумілим, що без розв'язання проблем навколишнього природного середовища неможливий стійкий розвиток суспільства, рівень якості життя людей, їх здоров'я. Нині спостерігається збільшення антропогенного впливу на навколишнє природне середовище, проявляються деструктивні явища у природно-територіальних комплексах. Тому розвиток сфери туризму потребує виявлення негативного впливу на навколишнє природне середовище, пошук шляхів його попередження та мінімізації екологічних ризиків.

Дослідження екологічних проблем туризму має важливе значення, оскільки туризм має бути екологічно орієнтованим на довготривалу перспективу, економічно життєздатним, відповідати соціальним інтересам. Необхідність розвитку екологічно орієнтованого туризму як важливого принципу стійкого екологічно безпечного розвитку суспільства має нині важливе значення.

Основні аспекти використання, охорони і відтворення ресурсно-туристичної проблематики, екологічних проблем в туризмі висвітлені у працях таких науковців, як: О.О. Бейдика, І.М. Волошина, А.Н. Голод, Б.М. Данилишина, О.Ю. Дмитрук, В.Ф. Кифяка, В.С. Кравцова, С.П. Кузика, В.І. Куценко, О.О. Любіцевої, Л.Ю. Матвійчук, Я.Б. Олійника, В.Г. Сахаєва, І.В. Смалія, Д.М. Стеценка, Т.І. Ткаченко, І.М. Школи, В.Я. Шевчук та інших. Проте необхідність подальших поглиблених досліджень потребують питання удосконалення критеріїв, методичних підходів до вибору напрямів та інструментів забезпечення раціонального використання та охорони туристичних ресурсів і т.п.

Питанням дослідження **екологічної політики** приділяється значна увага науковців, проте сутність її у фаховій літературі визначається неоднозначно, що потребує подальшого вирішення даної наукової проблематики. Екологія все більше впливає на людські виміри прогресу, суспільну мораль, ціннісні підходи до формування екологічної політики. Так, В.Г. Сахаєв та В.Я. Шевчук сутність екологічної політики розуміють як розробку пріоритетів на перспективу з урахуванням здоров'я населення та збільшення тривалості життя, відтворення рослинного і тваринного світу, збереження екологічної генетики й матеріального базису природної, історичної спадщини, культури [18, с. 46]. Проте А. Ендерс сутність поняття екологічної політики оцінює як систему заходів, спрямованих на збереження якості навколишнього середовища, відтворення природних ресурсів і створення необхідних екологічних умов для життя населення [7, с.35]. У дослідженнях В.С. Кравців, екологічна політика – це система цілей і дій органів державної влади та управління, спрямованих на збереження екологічної безпеки держави й задоволення екологічних потреб у різних сферах громадського життя для досягнення поставлених цілей [8, с. 57].

Екологічна політика в сфері туризму розглядається як пріоритетний напрямок в рекреаційно-туристичній діяльності, що зумовлено потребами населення в екологічній безпеці та збереженні навколишнього природного середовища. При цьому має забезпечуватися комплексно збалансований розвиток рекреаційно-туристичних територій з урахуванням їх рекреаційно-ресурсних потенціалів, екологічної та демографічної ситуації, урбанізації, інвестиційної привабливості, соціально-економічного розвитку.

На думку Д.М. Стеценка, екологічна політика в сфері туризму – це цілісна сукупність заходів, спрямованих на ефективний розвиток сфери туризму в регіонах, раціональне використання їх ресурсних потенціалів та пріоритетів, забезпечення оздоровлення природного середовища насамперед для потреб для активного відпочинку і санаторно-курортного лікування. Зазначено, що необхідність її формування визначається не лише погіршенням екологічної ситуації, кризою навколишнього середовища, але й закономірними

тенденціями розвитку сучасного виробництва та наукового прогресу, виникненням політичного змісту екологічної свідомості та світогляду [17, с. 28].

Має бути забезпечений нормативно-правовий механізм проведення екологічної політики в сфері туризму, створена система законодавчих та директивних актів, які регламентують з економічних позицій експертизу проектів рекреаційно-туристичної діяльності, у т.ч. нормативно-правова база екологічної освіти та механізм проведення контролю за її якістю. Високий рівень освіти як мети суспільства, щодо підвищення рівня раціонального використання туристичних ресурсів, їх не виснаженості є характерною рисою нової епохи суспільного розвитку [13, с. 25].

До основних принципів формування і реалізації екологічної політики в сфері туризму відносять наступні:

- 1) принцип опори на екологічну свідомість, оскільки в свідомості людини криються можливості найбільш ефективних засобів впливу;
- 2) принцип екологічного мотивування, що передбачає використання різноманітних засобів мотивування;
- 3) принцип комплексного механізму дії екологічної політики, що орієнтований на реалізацію заходів виникнення кризових екологічних ситуацій, особливо в зонах активної рекреаційно-туристичної діяльності;
- 4) принцип професіоналізму реалізації різноманітних заходів екологічної політики.

З метою запобігання негативного впливу туристичної діяльності на довкілля органи місцевого самоврядування, органи контролю, природоохоронні установи мають контролювати дотримання вимог природоохоронного законодавства. У ст. 1 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25.06.1991 р. зазначено, що завданням законодавства про охорону навколишнього природного середовища є регулювання відносин у галузі охорони, використання і відтворення природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки, запобігання і ліквідація негативного впливу господарської та іншої діяльності на навколишнє природне середовище, збереження природних ресурсів, генетичного фонду живої природи, ландшафтів та інших природних комплексів, унікальних територій та природних об'єктів, пов'язаних з історико-культурною спадщиною.

Концепцією державної регіональної політики України визначено, що важливим напрямом прискорення соціально-економічного розвитку країни є підвищення ефективності функціонування господарського комплексу на основі раціонального використання природно-ресурсного, екологічного, та виробничого туристичного потенціалу. Бейдик О.О. під керівництвом проф. Я.Б. Олійника здійснив інтегральну оцінку природних та антропогенних ресурсів України і побудував на цій основі ресурсно-рекреаційний рейтинг різних регіонів України. Інтегруючий бал природного блоку України визначався як сума складових балів оцінки спелеологічних, орографічних, кліматичних, гідрографічних, рослинних і тваринних ресурсів. Оцінки визначались в амплітуді 1-5 балів. Найвищу (5 балів) оцінку отримали Закарпатська область (загальна сума балів 25) і АР Крим (загальна сума балів 24), які мають по чотири-п'ять перших (5 балів) і других (4 бали) місць у більшості з шести природних номінацій. Найнижчу оцінку (1 бал) отримали Донецька, Житомирська, Запорізька, Київська, Кіровоградська, Чернігівська і Полтавська області [3].

У процесі туристичної діяльності використовуються природні ресурси, природні об'єкти, створюються природно-соціальні ландшафти, стан яких залежить від якості навколишнього природного середовища. Нині найбільшого антропогенного навантаження зазнають курортні, лікувально-оздоровчі, рекреаційні зони та території, в межах яких спостерігається інтенсивне використання вичерпних та не відновлювальних природних ресурсів. Саме нераціональне використання зазначених територій породжує екологічні проблеми, пов'язані із забрудненням, пошкодженням та виснаженням лікувально-рекреаційних ресурсів, інколи руйнуючи сам природний об'єкт.

Особливо небезпечним є створення великих спеціалізованих туристичних центрів та інтенсивне використання місцевих туристичних ресурсів. Перевантаження туристичної інфраструктури, що викликано значною концентрацією туристів в обмежених місцях, призводить до понаднормативного використання природних ресурсів, забруднення довкілля, зростання обсягів відходів, що порушує екологічну рівновагу, зменшення привабливості природного об'єкта та його деградації, створення загрози зникнення окремих видів рослин і тварин.

Негативні наслідки інтенсивного розвитку туристичної сфери діяльності на навколишнє природне середовище мають такі прояви, як: виснаження природних ресурсів (вирубубвання лісів, надмірне споживання водних ресурсів, руйнування ґрунтів, виснаження природних лікувальних ресурсів і т.п.), забруднення довкілля, погіршення екологічної ситуації на певній території. Значної шкоди навколишньому середовищу завдає самовільне розміщення тимчасових баз відпочинку, самовільне розпалювання вогнищ, незаконне полювання, рибальство, збирання лікарських та декоративних рослин, заготівля деревних соків, створення природних колекцій тощо.

Антропогенна діяльність, освоєння природних ресурсів, урбанізація, розвиток мережі автомагістральних доріг, освоєння земельних угідь призводять до широкомасштабного розвитку різних негативних процесів, які руйнують земельний фонд і трансформують його малопродуктивні землі, є малоприсадними умовами для оптимального проживання населення.

З початком військового конфлікту Донбас, в якому розташовано близько 4500 потенційно небезпечних промислових об'єктів, опинився на межі екологічного лиха. На підприємствах фіксуються аварійні ситуації, також пошкоджена інфраструктура регіону, затоплення шахт, забруднення підземних та поверхневих вод залізом, хлоридами, сульфатами, іншими мінеральними солями і важкими металами, підтоплення навколишніх територій і просідання поверхні, що призводить до виведення з експлуатації будівель і комунікацій і т.п. Екологи відзначають, що військові дії призводять до негативних процесів у всіх без винятку компонентах навколишнього середовища. Забруднилися вода, повітря, ґрунт, знищені флора та фауна, зокрема, на природно-заповідних територіях. Значної шкоди природі регіону завдають пожежі. Найбільш небезпечним є забруднення від вибухів боєприпасів, коли у землю та повітря потрапляють небезпечні речовини, зокрема, сірка та важкі метали [20].

Води в Україні є цінними і найбільш дефіцитними ресурсами. У маловодні роки дефіцит води становить майже 4 млрд. м³, що відчувається в басейнах усіх найбільших річок. Економіка України часто використовує наявні водні ресурси неефективно, сприяючи їх надмірному забрудненню, тому доступність чистої питної води стала основною проблемою всіх регіонів України. Загальні запаси води в Україні складають 97,3 км³ (у маловодні роки – 66 км³). Загальне водокористування зросло до 37 км³, а безповоротне – до 17 км³. Основним джерелом водопостачання України є поверхневі води (до 80%), зокрема басейн р. Дніпра забезпечує до 70% населення північного, центрального та східного регіонів питною водою. Тому екосистему Дніпра піддають інтенсивному надмірному використанню. Крім того, екологічні умови в басейні Дніпра ускладнено через зарегульованість річки (на сьогодні українська частина Дніпра фактично є каскадом з шести водосховищ), що стало причиною заростання річки водоростями та розмивання берегів. З 3079 кілометрів берегової лінії водосховищ 36% розмито, через ці зсуви втрачено 6176 гектарів землі. Проблемою є обміління Дніпра, яке відбувається внаслідок твердого стоку приток, таких як Десна, Прип'ять, тощо. Ще одним негативним наслідком надмірного регулювання Дніпра є зменшення швидкості течії, що призводить до зміни температурного режиму річки і погіршує якість води. До того ж, у воді більшості водних об'єктів України постійно зростає вміст нафтопродуктів. Зменшення водності приток Дніпра і ґрунтових вод пов'язане також з глобальним потеплінням. Важливими є питання впровадження заборони або мінімізації скидів у воду, налагодження контролю і моніторингу якості вод.

Екологи доводять те, що кожен рік в Україні утворюється більш ніж 474 млн. тон відходів, з яких 26 млн. тон – тверді побутові та сільськогосподарські відходи, а 448 млн. тон – небезпечні. При цьому переробляють в Україні лише 3,2 % відходів. Сміттєзвалища забруднюють ґрунти, повітря, підземні води, це в свою чергу призводить до забруднення води в криницях людей, які живуть поруч, та довколишніх водойм важкими металами. Неконтрольоване спалювання відходів спричиняє респіраторні, серцеві та інші захворювання. Екологи констатують, що в Україні було розроблено та схвалено Національну стратегію управління відходами, проте ключові нормативно-законодавчі акти у цій сфері так і не прийняті. Екологи наголошують на тому, що у містах необхідно запроваджувати роздільний збір органічних відходів, створювати центри для збирання окремо небезпечних відходів [20].

Науковці зазначають, що за розвіданими запасами бурштину (переважно Рівненська, Волинська, Житомирська області) Україна посідає третє місце у світі, поступаючись лише Польщі та РФ. Проте на законодавчому рівні його видобуток досі не врегульований, що призводить до нелегального видобутку, завдаючи збитків економіці та екології. Через несанкціонований видобуток бурштину знищуються ліси та болота, забруднюються річки, змінюється гідрологічний режим, пошкоджено понад 6 тис. гектарів землі. Важливо, щоб усі проекти з видобутку бурштину проходили оцінку впливу на навколишнє природне середовище.

Незаконна вирубка лісів в Україні є ще однією екологічною проблемою, особливо в Карпатах. Загальна площа лісового фонду України становить - 10,4 млн. га, із яких вкритих лісовою рослинністю - 9,6 млн. га. Лісистість території України становить 15,9%. Відбуваються неаргументовані рубки в природно-заповідному фонді, навіть ігноруються вимоги міжнародних конвенцій щодо охорони флори та фауни. Нещадно вирубуються букові праліси, які занесені до списку світової спадщини ЮНЕСКО. У 2015 році Верховна Рада України запровадила мораторій на експорт необробленої деревини до Євросоюзу, проте за сірими схемами ліс досі експортується до Європи. Із введенням в дію 23.05.2017 році Закону України «Про оцінку впливу на довкілля» громадськість отримала можливість впливати на вирубки лісів. Даний документ спрямований на запобігання шкоди довкіллю, гарантування екологічної безпеки та раціональне використання і відтворення природних ресурсів у процесі ухвалення рішень щодо провадження господарської діяльності, яка може мати значний вплив на довкілля. Розпорядженням КМУ від 3 квітня 2019 р. № 232-р схвалено Концепцію розвитку гірських територій Українських Карпат до 2027 року. Нині важливим також є питанням виконання Указу Президента України від 9 липня 2019 року № 511/2019 «Про деякі заходи щодо збереження лісів та раціонального використання лісових ресурсів» щодо зміни меж території національних природних парків. Вирішення потребують питання електронного обліку деревини та раціонального використання податків сільськими та селищними радами, які розташовані на території національних парків.

Також у квітні 2020 року в Чорнобильській зоні відчуження сталася масштабна лісова пожежа. З 06 квітня 2020 року Державний центр з ядерної та радіаційної безпеки постійно інформував громадськість щодо стану радіологічних наслідків пожеж у природних екосистемах. Державне агентство України з управління зоною відчуження оприлюднювала ситуаційну картосхему пожеж та моделювання поширення хмари від пожеж. 17 квітня 2020 року забруднене повітря з Київщини було зафіксовано також у Черкаській, Полтавській та Дніпропетровській областях. Також небезпечним став смог у Києві в квітні 2020 року. 16 квітня 2020 року столицю України накрило димом, однією з версій забруднення повітря назвали пожежі у Житомирській області. Станом на 18 квітня 2020 року згідно світового рейтингу за індексом якості повітря, Київ був визнаним найбруднішим містом світу з індексом забруднення 316 одиниць. Виходячи із зазначених фактів слід зауважити, що важливим питанням сьогодення є врегулювання екологічної політики місцевих громад, а також на рівні окремого міста [20].

Метою екологічної політики міста має бути вироблення таких стратегічних напрямків екологічного розвитку, які дозволять досягти стійкого розвитку і при одночасному розв'язанні екологічних проблем створять нові робочі місця, забезпечать здорове навколишнє природне середовище, знизять захворюваність від екологічних чинників, дозволять досягнути якісно нового рівня життя і т.п. Екологічна політика як процес розвитку місцевої політики з метою досягнення стійкого розвитку, має передбачати

1) зобов'язання щодо постійного покращення стану навколишнього природного середовища і запобігання його забрудненню;

2) зобов'язання відповідно до природоохоронного законодавства, нормативно-правових актів і міжнародних зобов'язань;

3) інтегрування цілей стійкого розвитку в політику і діяльність місцевої влади;

4) підвищення обізнаності та освіченості громадян;

5) оцінку, моніторинг та інформування про прогрес у напрямку стійкості.

Шляхи запобігання негативних екологічних наслідків в туризмі:

1) встановлення та дотримання лімітів використання природних ресурсів та нормативів їх плати;

2) контроль за вирубкою лісів, інтенсивне лісовідновлення, лісорозведення;

3) відновлення земель;

3) раціональне використання природних лікувальних ресурсів, обмеження в'їзду транспортних засобів на територію природного об'єкта, курортної, лікувально-оздоровчої, рекреаційної зони;

4) поступовий перехід на екологічно безпечні види палива, використання екологічних видів транспорту;

5) впровадження якісного очисного обладнання і устаткування для утилізації забруднюючих речовин, здійснення контролю за джерелами викидів і скидів забруднюючих речовин, розміщення відходів;

6) розширення мережі природоохоронних територій;

7) економічне стимулювання природоохоронних заходів, надання пільг при оподаткуванні підприємств при переході на ресурсозберігаючі технології та впровадження очисного обладнання і устаткування;

8) обмеження будівництва туристичної інфраструктури з метою зменшення негативного впливу на природне середовище;

8) еколого-освітня та роз'яснювальна робота з туристами та місцевим населенням.

Нині екологічний туризм повинен стати важливим фактором розвитку туризму, коли замість отримання короткочасної вигоди від спілкування з природою буде втілюватися довгострокова екологічна стратегія, яка здатна забезпечити реальну фінансову підтримку охороні природи та підвищити значимість тих природних ділянок, які повинні зберігатися в незмінному стані. Як зазначає О. Пригара, екологічний туризм володіє значними рекреаційними, пізнавальними, екологічними, освітніми, виховними можливостями, формує суспільну думку щодо охорони та раціонального використання природних ресурсів, важливості захисту навколишнього природного середовища. Розвиток екологічного туризму сприяє пошуку альтернативних варіантів сталого розвитку території, раціоналізації природокористування та сприяє формуванню ресурсозберігаючої політики регіону та країни [16, с. 407].

На думку О.Ю. Дмитрук, завдяки своєму просвітницькому та освітньому потенціалу екологічний туризм дозволяє пом'якшити удари, що завдає природі бездумне ставлення до неї людини, зберігає кутки незайманої природи і сприяє примноженню природних цінностей не тільки за допомогою екологічної просвіти, але і за рахунок коштів, що спрямовуються з прибутків від екологічного туризму на вирішення цих завдань [5, с. 31].

Особливо актуальною є підготовка фахівців, що проводитимуть інженерний аналіз та оцінювання природно-територіальних ресурсів для туристичного освоєння територій,

зокрема геодезичне та картографічне забезпечення вибору місця та будівництва об'єктів сфери обслуговування на базі системи автоматизованого проектування та ГІС-технологій. Перспективним є створення і застосування сучасних Web-ГІС систем та технологій, зокрема Національного туристичного Web-порталу, туристичних Web-сайтів у регіонах, Web-сторінок туристичних об'єктів тощо.

Туристична діяльність, спрямована на охорону і збереження природних ресурсів, покращує довгострокові перспективи розвитку туризму, а ресурсно- та енергозберігаюча діяльність служить соціально-економічним та екологічним цілям суспільства. Необхідно забезпечити екологізацію всіх видів туристичної діяльності на основі комплексного підходу; взаємозв'язку управлінської діяльності у сфері туризму з раціональним використанням природних ресурсів; збалансованості економічних та екологічних цілей; поєднання екологічних інструментів із соціально-економічним розвитком території; удосконалення економіко-правових, організаційно-технічних, освітньо-виховних та інших заходів у сфері туризму; забезпечити належний рівень екологічної освіти.

Список використаних джерел

1. Антропогенні зміни біоценотичного покриву в Карпатському регіоні / За ред. М.А. Голубця. – К.: Наукова думка, 1994.- 165 с.
2. Барановський В.А. Екологічна географія і екологічна картографія/ В.А. Барановський.- К.: Фітосоціоцентр, 2001.- 252 с.
3. Бейдик О.О. Рекреаційні ресурси України: Навчальний посібник. - 2-ге видання переробл. та доповн. / О. О. Бейдик. - К. : Альтпрес, 2010. -404 с.
4. Гродзинський М.Д. Стійкість геосистем до антропогенних навантажень/ М.Д. Гродзинський.- К.: Ліксі, 1995.- 211 с.
5. Дмитрук О.Ю. Екологічний туризм: Сучасні концепції менеджменту і маркетингу / О.Ю.Дмитрук – К.: Альтернатива, 2004.- 192 с.
6. Дорогунцов С.І. Розміщення продуктивних сил: навчальний посібник для ВНЗ / С.І. Дорогунцов, Я.Б. Олійник, А.В. Степаненко/ за ред. С.І. Дорогунцова. – К., 2000.- 364 с.
7. Эндерс А. Экономика окружающей среды: Перевод с нем./ А.Эндерс. – К.: Лыбидь, 1995. – 168 с.
8. Кравцов В. Концептуальные основы перспективного развития рекреационной структуры в Карпатах / В. Кравцов, М. Жук // Экономика Украины.- 1993.- №12.- С.57.
9. Кубай Д. Екологічні аспекти сучасного розвитку туризму / Д. Кубай // Вісник Львівського національного університету. Серія міжнародні відносини. – 2008.- Вип. 24. – С.142-146.
10. Кучерявий В.П. Урбоекологія/ В.П. Кучерявий.- Львів: Світ, 1999.- 359 с.
11. Любіцева О. О. Туристичні ресурси України. навчальний посібник/ О. О. Любіцева, Є.В. Панкова, В.І. Стафійчук. - К.: Альтерпрес, 2007. - 369 с.
12. Малишева Л.П. Геохімія ландшафтів/ Л.П. Малишева.- К.: Либідь, 2000.- 470 с.
13. Матвійчук Л.Ю. Раціональне використання та охорона туристичних ресурсів: діагностика та механізм забезпечення: Монографія / Л.Ю. Матвійчук – Луцьк: Волиньполіграф, 2011.- 340 с.
14. Мельник А.В. Українські Карпати: еколого-ландшафтознавче дослідження/ А.В. Мельник.- Львів: ВЦ ЛНУ ім. Івана Франка, 1999.- 286 с.
15. Офіційний портал Державної служби статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
16. Пригара О. Екологічні проблеми туризму та шляхи їх вирішення/ О. Пригара // Актуальні питання гуманітарних наук.- Вип. 8, 2014.- С.404-408.
17. Регіонологія туризму: навчально-методичне видання / за ред. Д.М.Стеценка.- К.: Вид-во «КУТЕП», 2004.- 220 с.
18. Сахаєв В.Г. Економіка і організація охорони навколишнього середовища/ В.Г. Сахаєв, В.Я. Шевчук.- К.: Вища школа, 1996.- 272 с.
19. Соколенко С.І. Глобалізація і економіка України/ С.І. Соколенко.- К.: Логос, 1999.- 508 с.

20. tourlib.net/books_tourism/babkin07.htm

References

1. Golubecz, M. A. 1994. *Antropogenni zminy` biocenoty`chnogo pokry`vu v Karpats`komu regioni [Anthropogenic changes of biocoenotic cover in the Carpathian region]*. Ky`yiv. Naukova dumka, 165 p.
2. Baranovs`ky`j, V. A. 2001. *Ekologichna geografiya i ekologichna kartografiya [Environmental geography and environmental cartography]*. Ky`yiv. Fitosociocentr, 252 p.
3. Bejdy`k, O. O. 2010. *Rekreacijni resursy` Ukrayiny` [Recreational resources Ukraine]*. Ky`yiv. Al`tpres, 404 p.
4. Grodzy`ns`ky`j, M. D. 1995. *Stijkist` geosy`stem do antropogenny`x navantazhen` [Sustainability of geosystems to the anthropogenic loadings]*. Ky`yiv. Liksi, 211 p.
5. Dmy`truk, O. Yu. 2004. *Ekologichny`j tury`zm: Suchasni koncepciyi menedzhmentu i markety`ngu [Eco-tourism: Modern concepts of management and marketing]*. Ky`yiv. Al`ternaty`va, 192 p.
6. Dorogunczov, S. I., Olijny`k, Ya. B., Stepanenko, A. V. 2000. *Rozmishhennya produkty`vny`x sy`l [Distribution of productive forces]*. Ky`yiv, 364 p.
7. Enders, A. 1995. *Ekonomika okruzhayushchey srody [Environmental economics]*. Ky`yiv. Lybid`apos;, 168 p.
8. Kravtsiv, V., Zhuk, M. 1993. *Kontseptual`nye osnovy perspektivnogo rozvitiya rekreatsionnoy struktury v Karpatakh [Conceptual bases of perspective development of recreational structure in the Carpathians]*. *Economy of Ukraine*. N. 12, P. 57.
9. Kubaj, D. 2008. *Ekologichni aspekty` suchasnoho rozvy`tku tury`zmu [Environmental aspects of modern tourism development]*. *Bulletin of Lviv National University. International relations series*. N. 24, P. 142-146.
10. Kucheryavy`j, V. P. 1999. *Urboekologiya [Urban ecology]*. L`viv. Svit, 359 p.
11. Lyubiceva, O. O., Pankova, Ye. V., Stafijchuk, V. I. 2007. *Tury`sty`chni resursy` Ukrayiny` [Tourist resources Ukraine]*. Ky`yiv. Al`terpres, 369 p.
12. Maly`sheva, L. P. 2000. *Geoximiya landshaftiv [Geochemistry of landscapes]*. Ky`yiv. Ly`bid`, 470 p.
13. Matvijchuk, L. Yu. 2011. *Racional`ne vy`kory`stannya ta oxorona tury`sty`chny`x resursiv: diagnosty`ka ta mexanizm zabezpechennya [Rational use and protection of tourist resources: diagnostics and mechanism of providing]*. Lucz`k. Voly`n`poligraf, 340 p.
14. Mel`ny`k, A.V. 1999. *Ukrayins`ki Karpaty: ekologo-landshaftoznavche doslidzhennya [Ukrainian Carpathians ecological-landscape research]*. Lviv. VCz LNU im. Ivana Franka, 286 p.
15. *Oficijny`j portal Derzhavnoyi sluzhby` staty`sty`ky` Ukrayiny` [Official portal of the State Statistics Service Ukraine]*. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
16. Pry`gara, O. 2014. *Ekologichni problemy` tury`zmu ta shlyaxy` yix vy`rishennya/ O.Pry`gara [Environmental problems of tourism and ways to solve]*. *Topical issues of the Humanities*. N. 8, P. 404-408.
17. Stechenko, D. M. 2004. *Regionologiya tury`zmu [Regionalology of tourism]*. Ky`yiv. «KUTEP», 220 p.
18. Saxayev, V. G., Shevchuk, V. Ya. 1996. *Ekonomika i organizaciya oxorony` navkoly`shn`ogo seredovy`sha [Economics and organization of environmental protection]*. Ky`yiv. Vy`sha shkola, 272 p.
19. Sokolenko, S. I. 1999. *Globalizaciya i ekonomika Ukrayiny` [Globalization and the economy of Ukraine]*. Ky`yiv. Logos, 508 p.
20. https://tourlib.net/books_tourism/babkin07.htm

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>